

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10.10.1977, sp. zn. Cpjf 46/77, ECLI:CZ:NS:1977:CPJF.46.1977.1

Číslo: 1/1978

Právní věta: K výkladu a k uplatňování některých ustanovení zákona č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení a některých ustanovení předpisů vydaných k provedení tohoto zákona.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 10.10.1977

Spisová značka: Cpjf 46/77

Číslo rozhodnutí: 1

Číslo sešitu: 2-3

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Dokazování, Důchod, Lhůty, Odvolání, Poplatky soudní, Posudek znalecký, Pracovní poměr, Přerušování zaměstnání, Přezkum správních rozhodnutí, Řízení před soudem, Řízení trestní, Rozhodnutí jiných orgánů, Rozhodnutí soudu, Sociální zabezpečení, Účastníci odboje, Výchova ústavní

Předpisy: 99/1963 Sb. § 96

§ 10

§ 107

§ 11 132/1975 Sb. § 5

§ 11 136/1975 Sb.

§ 113

§ 115

§ 116

§ 12

§ 13

§ 136

§ 14

§ 144

§ 146

§ 148

§ 152

§ 155

§ 16

§ 161 129/1975 Sb. § 5

§ 17

§ 171

§ 173 128/1975 Sb. § 1

§ 20

§ 21
§ 224
§ 23
§ 247
§ 249 121/1975 Sb. § 9
§ 25
§ 27
§ 37
§ 38
§ 40
§ 42
§ 43
§ 47
§ 51
§ 57
§ 63
§ 65
§ 66
§ 8

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Do zákonem vymezení působnosti Nejvyššího soudu ČSSR náleží zajišťovat, aby zákony Federálního shromáždění ČSSR byly v České socialistické republice i ve Slovenské socialistické republice jednotně a správně vykládány a aplikovány (§ 27 odst. 1 písm. c/, § 28 odst. 2 zákona č. 36/1964 Sb. o organizaci soudů a o volbách soudců, jehož úplné znění bylo vyhlášeno pod č. 19/1970 Sb.).

K realizaci této funkce byl zařazen do plánu hlavních úkolů Nejvyššího soudu ČSSR i úkol shromáždit a zhodnotit poznatky z uplatňování zákona č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení a zaujmout stanovisko k těm výkladovým otázkám, které se již vyskytly v rozhodovací praxi krajských soudů a nejvyšších soudů republik při aplikaci tohoto zákona a předpisů vydaných k jeho provedení.

Podkladem hodnocení rozhodovací praxe byla zejména rozhodnutí nejvyšších soudů republik; výkladové závěry uvedené v tomto stanovisku byly projednány i na seminářích soudců uspořádaných Nejvyšším soudem ČSR a Nejvyšším soudem SSR v říjnu a v listopadu 1977.

Toto zhodnocení se zabývá výkladem ustanovení

I. o době zaměstnání,

II. o pracovních kategoriích,

III. o průměrném měsíčním výděлку,

IV. o přerušení zaměstnání,

V. o invalidním důchodu,

VI. o vdovském důchodu,

VII. o poskytování důchodu, je-li jediným zdrojem výživy oprávněného,

VIII. o bezmocnosti,

IX. výkladem společných ustanovení,

X. výkladem ustanovení o společné odpovědnosti organizace a příjemce dávky,

XI. výkladem ustanovení o zvýšení dávek,

XII. výkladem přechodných ustanovení a

XIII. výkladem některých otázek procesních.

I. Doba zaměstnání (náhradní doby)

a.) Při řešení otázky, za jakých podmínek lze hodnotit jako dobu zaměstnání pracovní činnost žadatele o důchod u rodičů, popřípadě u blízkých příbuzných (§ 10 odst. 1 písm. a/ zákona č. 121/1975 Sb.), lze vzhledem k obsahově shodné zákonné úpravě doby zaměstnání podle ustanovení zákona č. 101(1964 Sb. (§ 6 odst. 1 bod 1) a podle zákona č. 121/1975 Sb. (§ 10 odst. 1 písm. a/) odkázat především na to, co k této otázce bylo uvedeno ve stanovisku uveřejněném pod č. 68/1971 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, str. 201 a násl. a zeuměna i na rozhodnutí uveřejněné pod č. 23/1967 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR.

Základním ustanovením pro řešení uvedené otázky je za nyní platného zákonného stavu ustanovení § 10 odst. 1 písm. a/ zákona č. 121/1975 Sb., jež nutno chápat v souvislosti s ustanovením § 10 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb., které mimo jiné výslovně stanoví, že nebyl-li pracovník účasten nemocenského pojištění proto, že nebyl k pojištění přihlášen nebo proto, že zaměstnání nezakládalo podle předpisů tehdy platných nemocenské pojištění, hodnotí se zaměstnání pro účely tohoto zákona, jestliže by zakládalo účast na nemocenském pojištění podle předpisů platných v době vzniku nároků na důchod.

Z toho vyplývá, že při řešení otázky, zda jde o dobu zaměstnání podléhající nemocenskému pojištění, nelze dospět k závěru, že o zaměstnání ve smyslu zákona nejde, pouze na tom základě, že z hlediska zákonné úpravy, která platila v době, kdy byly práce konány, nešlo o pracovní poměr zakládající nemocenské pojištění; je nutno i zkoumat, zda z hlediska zákonné úpravy platné v době vzniku nároku (srov. § 9 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb.) byly dány znaky pracovního poměru. Pokud proto v době vzniku nároku šlo o pracovní poměr podléhající nemocenskému pojištění (např. podle ustanovení § 11 zák. práce a § 2 odst. 1 písm. a/ zákona č. 54/1956 Sb. /1/ o nemocenském pojištění), půjde o dobu zaměstnání, kterou je třeba zhodnotit pro nároky důchodového zabezpečení, i kdyby takový závěr nebylo možno vyvodit ze zákonné úpravy platné v době, kdy byly práce konány.

b.) Při výkladu ustanovení § 17 odst. 2 vyhlášky č. 128/1975 Sb., jímž je provedeno ustanovení § 16 odst. 3 a 4 a § 37 odst. 2 zákona č. 121/1975 Sb., je třeba dospět k závěru, že není splněna podmínka výchovy dítěte v případě, kdy došlo k umístění dítěte v ústavě pro zanedbání rodičovských práv a povinností matky dítěte (srov. § 45 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině).

c.) Vzhledem k ustanovení § 66 vyhlášky č. 128/1975 Sb. platí i nadále (viz § 53 odst. 1 dříve platné vyhlášky č. 102/1964 Sb.), že důchodové zabezpečení osoby odsouzené – za splnění podmínek v citovaném zákonném ustanovení uvedených – vzniká nejdříve dnem 1. 1. 1953 (srov. i § 26 odst. 3 zákona č. 59/1965 Sb., jehož úplné znění bylo vyhlášeno pod č. 84/1969 Sb.).

II. Pracovní kategorie

a.) Při výkladu ustanovení § 12 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. a k jeho provedení vydaného nařízení

vlády ČSSR č. 136/1975 Sb. je třeba dospět k závěru, že stane-li se v konkrétním případě sporným, zda práce konaná žadatelem o důchod spadá do I. nebo II. pracovní kategorie, bude třeba, aby si soud vyžádal posudek (vyjádření) příslušného ústředního orgánu, popřípadě i ústředního výboru příslušného odborového svazu. Soudy nejsou oprávněny rozhodnout o tom, že do I. nebo II. kategorie spadá určitá práce, která není zahrnuta do seznamu druhů prací uvedených v příloze k nařízení vlády č. 136/1975 Sb., popřípadě není uvedena v resortních seznamech vydaných ústředními orgány (§ 12 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb.). Soudy však mohou podle výsledků provedeného dokazování vyslovit, že pracovník splňuje podmínky I. nebo II. pracovní kategorie v případě, že práce jím vykonávaná odpovídá zcela některému zaměstnání zařazenému do I. nebo II. kategorie.

V této souvislosti lze odkázat i na rozhodnutí uveřejněné pod č. 48/1971 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Nelze proto sdílet názor, že jsou splněny podmínky pro zařazení do zvýhodněné kategorie pouze na základě zjištění, že např. pracovnice ve zdravotnictví pracuje v infekčním prostředí. Je nutno zkoumat, zda jsou splněny všechny podmínky, při jejichž splnění je zaměstnání zařazeno do resortního seznamu vydaného ministerstvem zdravotnictví ČSR nebo SSR.

Přitom je třeba, vznikl-li nárok na důchod po 31. 12. 1975, přihlídnout i k ustanovení § 148 zákona č. 121/1975 Sb.

b.) Skutečnost tvrzená žadatelem o důchod, že z vážných zdravotních důvodů nemohl odpracovat zákonem stanovenou dobu pro přiznání důchodu I. pracovní kategorie, je nerozhodná pro přiznání důchodu uvedené kategorie. Toto přerušení se totiž nezapočítává do doby zaměstnání.

K odůvodnění opačného výkladu se někdy poukazuje na ustanovení § 11 odst. 2 písm. c/ vyhlášky č. 128/1975 Sb. tímto ustanovením však jsou provedena ustanovení § 12 a § 13 zákona č. 121/1975 Sb., nikoliv tedy ta ustanovení zákona (srov. § 18 a § 28 téhož zákona), která stanoví podmínku odpracování určité doby pro přiznání výše důchodu zvýhodněné kategorie. Pro přiznání takového důchodu není tedy za uvedeného stavu v tomto případě v zákoně opory.

Na podkladě ustanovení § 4 odst. 2 nařízení vlády ČSSR č. 1236/1975 Sb. lze sice zhodnotit určitou dobu jako dobu zaměstnání I. pracovní kategorie, ovšem až po splnění věkové podmínky 60 let zákonem stanovené. Z hlediska splnění věkové podmínky citované nařízení vlády ČSSR při přiznání důchodu podle uvedeného ustanovení výjimku nepřipouští.

c.) V případě, že pracovník vykonával určité zaměstnání zařazené do I. pracovní kategorie, poté vykonával určitou funkci a po skončení výkonu této funkce se vrátil znovu k zaměstnání I. pracovní kategorie, je podmínkou pro započítávání odpracované doby jako doby zaměstnání I. pracovní kategorie to, aby v celém mezidobí šlo o výkon funkcí výslovně uvedených v ustanovení § 13 odst. 1, popřípadě odst. 2 vyhlášky č. 128/1975 Sb.

K tomu lze uvést, že ustanovení § 13 odst. 1 a 2 vyhlášky č. 128/1975 Sb. má povahu ustanovení výjimečného, jež sleduje ochranu těch osob, které v mezidobí vykonávaly určité (v citovaném ustanovení výslovně uvedené) funkce a po skončení výkonu těchto funkcí vykonávaly opět zaměstnání privilegované kategorie. Není proto důvodů pro rozšiřující výklad citovaného ustanovení.

III. Průměrný měsíční výdělek

V souvislosti s výkladem ustanovení § 14 zákona č. 121/1975 Sb. a § 14 a násl. vyhlášky č. 128/1975 Sb. dospívá soudní praxe ke správnému závěru, že i v případě, kdy určitá práce byla vykonána na základě dohody označené jako dohoda o pracovní činnosti, je třeba příjem za vykonanou práci zahrnout do průměrného měsíčního výdělku pro vyměření důchodu, bylo-li na základě podrobného

dokazování zjištěno, že ve skutečnosti šlo o práci na základě vedlejší činnosti (§ 69 a § 71 zák. práce).

Pro závěr, zda určitý příjem za vykonanou práci se zahrnuje do průměrného měsíčního výdělku, se nelze omezit pouze na to, že se vychází z označení smlouvy, na jejímž základě je práce konána, nýbrž rozhodující je skutečný obsah vykonávané práce (srov. i § 14 odst. 1 a 2 vyhlášky č. 128/1975 Sb.).

Totéž platí důsledně i pro případ opačný, totiž že podle označení dohody jde o pracovní smlouvu, ve skutečnosti však podle obsahu a podmínek konané práce jde o dohodu o provedení práce.

Do průměrného měsíčního výdělku nemohou být zahrnuty odměny, které pracovníkovi vyplácely jiné organizace, pro něž prováděl určité práce, jestliže k těmto organizacím nebyl v pracovním, popřípadě vedlejším pracovním poměru.

Pokud jde o započtení odměn, které byly vyplaceny na základě dohody o pracovní činnosti, lze odkázat na ustanovení § 94 – § 96 vyhlášky č. 128/1975 Sb. a vyhlášky č. 21/1965 Sb. (ve znění vyhlášky č. 94/1968 Sb.; viz i § 173 vyhlášky č. 128/1975 Sb.).

Předpokladem zahrnutí určitého příjmu do průměrného měsíčního výdělku je to, že jde o mzdu dosaženou v zaměstnání nebo v souvislosti s ním a že podléhá dani ze mzdy.

K tomu lze obecně uvést, že z ustanovení § 111 zák. práce a z ustanovení § 9 odst. 2 písm. c/ zákona č. 121/1975 Sb. vyplývá, že v případě, že jde o odměnu poskytovanou společenskou organizací za výkon určité funkce (např. o odměnu poskytovanou odborovou organizací za výkon funkce pokladníka této organizace), nejde o mzdu ve smyslu ustanovení § 14 vyhlášky č. 128/1975 Sb. a tato odměna se proto nezahrnuje do výdělku, z něhož se vypočítává důchod. Přitom nezáleží na tom, v jaké výši je odměna vyplácena. Pokud je zamýšleno, aby příjmy plynoucí za výkon určité funkce byly do průměrného měsíčního výdělku zahrnuty, je to v předpise i výslovně vyjádřeno (viz § 53 odst. 1 a § 56 odst. 1 a 2 vyhlášky č. 128/1975 Sb.). Obdobné použití těchto ustanovení pro jiné případy nepřichází v úvahu.

IV. Prerušení zaměstnání

K výkladu ustanovení zákona o sociálním zabezpečení upravujících prerušení zaměstnání lze poukázat na stanovisko uveřejněné pod č. 68/1971 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (str. 229 a násl.) a dále na rozhodnutí uveřejněné pod č. 47/1973 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Při výkladu ustanovení § 13 zákona č. 121/1975 Sb. je namístě závěr, že zákonné podmínky prerušení zaměstnání z vážných důvodů jsou splněny tehdy, jestliže občan přestal pracovat z důvodů, jež se z hlediska společnosti považují za závažné. Takovým důvodem může být i nepříznivý zdravotní stav pracovníka, který – i když nezakládal přímo stav částečné invalidity – nedovoloval za konkrétních okolností výkon přiměřeného zaměstnání.

Mimo takto pozitivním způsobem vymezený obsah uvedeného pojmu se uvádí i negativní vymezení, podle něhož o prerušení zaměstnání z vážných důvodů nejde v případě, že pracovník svým zaviněním prerušení zaměstnání způsobil.

Jinak je třeba k úplnosti dodat, že podle ustanovení § 8 odst. 1 písm. a/ bod 1 zákona č. 129/1975 Sb. a téhož ustanovení zákona č. 132/1975 Sb. rozhoduje o tom, zda zaměstnání bylo prerušeno z vážných důvodů, okresní národní výbor a soud toto rozhodnutí přezkoumává jako rozhodnutí podkladové (srov. § 116 odst. 3 a 4 zákona č. 121/1975 Sb. a § 161 odst. 1 vyhlášky č. 128/1975 Sb.).

Lhůtu dvou roků k podání žádosti o rozhodnutí, že zaměstnání bylo prerušeno z vážných důvodů (§

13 odst. 2 zákona č. 121/1975 Sb.) je třeba považovat za lhůtu pořádkovou.

V. Invalidní důchod

a.) V případě, jsou-li splněny podmínky pro přiznání částečného invalidního důchodu podle ustanovení § 25 odst. 4 písm. a) i podle ustanovení § 25 odst. 4 písm. b) zákona č. 121/1975 Sb., když totiž je pracovník schopen výkonu pouze zaměstnání méně kvalifikovaného a nadto ještě za ulehčených podmínek, je třeba zkoumat, které práce pracovník konal před zhoršením zdravotního stavu a které může vykonávat nyní; je nutno opatřit spolehlivý podklad pro závěr, zda za uvedeného stavu při kumulaci obou podstat v citovaném předpise alternativně uvedených nejde již o stav zakládající plnou invaliditu. Je nutno klást váhu na to, aby se posudek o zdravotním stavu žadatele o důchod s určitostí vyjádřil o tom, zda za tohoto stavu nejsou již splněny podmínky pro přiznání plného invalidního důchodu.

Nelze však dospět k obecnému závěru, že při shora uvedené kumulaci podmínek uvedených jak v § 25 odst. 4 písm. a), tak i v § 25 odst. 4 písm. b) zákona č. 121/1975 Sb. již na základě této kumulace podmínek jsou splněny podmínky pro přiznání plného invalidního důchodu. Zákon o sociálním zabezpečení totiž výslovně stanoví, a to výpočtem jednotlivých skutkových podstat, kdy jsou splněny podmínky plné invalidity (viz § 25 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. „je plně invalidní, jestliže ...“). Tyto podmínky jsou tedy v zákoně přesně vyjádřeny. Připustit další případ, který však v zákoně výslovně vyjádřen není, by znamenalo (sečtením dvou podstat pro přiznání částečného invalidního důchodu) rozšiřovat zákonem výslovně vyjádřené podmínky plné invalidity o další skutkovou podstatu. Důsledky takového výkladu by se projevíly tím, že by se při tomto výkladu upouštělo od podmínky, kterou zákon při vymezení částečné invalidity výslovně uvádí, totiž že v důsledku nepříznivého zdravotního stavu došlo i k poklesu výdělku. Nadto ani při uvedené kumulaci podmínek nejde vždy o případy, které stupněm a intenzitou choroby lze klást na roveň případům uvedeným v ustanovení § 25 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. Všechny tyto důvody svědčí pro závěr, že pro takový výklad, podle něhož při současném splnění podmínek uvedených v ustanovení § 25 odst. 4 písm. a) i b) zákona č. 121/1975 Sb. je již tím splněna podmínka nároku na plný invalidní důchod, není v zákoně dostatečné opory..

b.) V soudní praxi jde často o vymezení pojmu nemoci z povolání. Např. zjištěná retikulace plic ve spojení s inaktivní tuberkulózou plic nemůže být uznána za nemoc z povolání, poněvadž není uvedena v seznamu nemocí z povolání (příloha k vyhlášce č. 128/1975 Sb.). Za nemoc z povolání nemůže být uznána ani nedoslýchavost zjištěná v rozsahu např. 36,2 a označována jako středně závažná, neboť nejde ani o hluchotu nebo o těžkou nedoslýchavost (způsobenou hlukem) vzniklou v organizacích, v nichž jsou pracující vydáni nadměrnému hluku.

Obecně k tomu třeba uvést, že pro závěr, že jde o nemoc z povolání, nutno zjistit splnění všech znaků jednotlivé nemoci z povolání uvedených v seznamu nemocí z povolání, zejména tedy i to, zda nemoc vznikla za okolností v seznamu nemocí z povolání uvedených.

c.) Došlo-li k souběhu částečného invalidního důchodu při pracovním úrazu a starobního důchodu a byl přiznán vyšší starobní důchod, není v zákoně opora pro zvýšení starobního důchodu obdobně jako je tomu v případě invalidního důchodu při pracovním úrazu (§ 31 zákona č. 121/1975 Sb.).

d.) Při zjišťování průměrné měsíční mzdy pro závěr, zda je splněna tzv. ekonomická podmínka k poskytování částečného invalidního důchodu, je třeba (má-li jít skutečně o objektivní vyjádření výše mzdy obvykle dosahované), aby byla zjišťována mzda většího počtu pracovníků pracujících ve sledovaném období ve stejné profesi.

V souvislosti s tím vzniká i otázka, zda tu lze přihlížet k tomu, že pracovník dosahuje vyššího výdělku

pouze na základě mimořádného pracovního vypětí, popřípadě na újmu svého zdraví.

Nelze dospět k obecnému závěru, že se nepřihlíží ke zvýšení výdělku docilovaného v důsledku pracovního výkonu konaného s přemáháním a na úkor zdraví. Takový výklad zákona by ve svých důsledcích odporoval účelu sledovanému poskytováním částečného invalidního důchodu, jehož poskytování má právě čelit tomu, aby pracovník ve snaze docílit předchozího výdělku pracoval na úkor svého zdraví. Nelze tedy ze zkoumaného výdělku uvedené zvýšení zásadně vylučovat. Výraz „zpravidla“ použitý v ustanovení § 20 odst. 1 vyhlášky č. 128/1975 Sb. umožňuje však výjimečně vzít zřetel k tomu, že pracovník dosáhl přechodně za krátké období vyššího výdělku mimořádným pracovním výkonem, konaným na újmu zdraví.

e.) Při zkoumání podstatného poklesu výdělku u člena JZD je nutno přihlédnout k ustanovení § 14 odst. 1 písm. c) bod 6 vyhlášky č. 128/1975 Sb., podle něhož hrubým výdělkem je také část příspěvku placeného družstvem na částečnou úhradu nákladů sociálního zabezpečení. toto ustanovení platí jak pro určení průměrného měsíčního výdělku, tak i pro určení průměru hrubých výdělků člena JZD podle ustanovení § 20 odst. 1, věta první, vyhlášky č. 128/1975 Sb.

f.) Pro závěr o zařazení do I. skupiny účastníků odboje podle ustanovení § 51 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb. není sama o sobě rozhodná skutečnost, že tento účastník pobírá důchod válečných poškozců podle zákona č. 163/1946 Sb. Pro posouzení toho, zda žadatel o důchod je invalidní nebo částečně invalidní, je třeba rozlišovat, zda byly před 1. 1. 1957 přiznány zaopatřovací požitky pro ztrátu výdělečné schopnosti aspoň o 65 (srov. k tomu i rozhodnutí uveřejněné pod č. 3/1975 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

VI. Vdovský důchod

a.) Nárok na vdovský důchod, který provdáním vdovy zanikl, vznikne znovu jen v případě jejího opětovného ovdovění, nikoli však po rozvodu jejího dalšího manželství, a to bez zřetele k tomu, že pečuje o nezletilé dítě z dřívějšího manželství, jež má nárok na sirotčí důchod. Podmínkou nároku totiž je, že jde o vdovu; tato podmínka není splněna, bylo-li manželství rozvedeno (k výkladu dříve platného ustanovení § 30 odst. 4 zákona č. 101/1964 Sb. srov. obdobné závěry v rozhodnutí uveřejněném pod č. 55/1970 Sbírky soudních rozhodnutí).

b.) V soudní praxi byla řešena otázka, zda do základu pro výpočet vdovského důchodu je třeba zahrnout i zvláštní přídavek k důchodu. Tento zvláštní přídavek byl upraven v čl. I zákona č. 161/1968 Sb.; citované ustanovení bylo zrušeno ustanovením § 173 bod 3 zákona č. 121/1975 Sb. Pro posouzení věci je rozhodující, zda tento zvláštní přídavek tvoří součást důchodu; kladnou odpověď na tuto otázku je třeba odvodit z ustanovení § 144 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb.

S řešením otázky, jakou povahu má zvláštní přídavek k důchodu, souvisí i ten závěr, že zvláštní přídavek zaniká v případě, kdy v důsledku provdání zaniká nárok na vdovský důchod. Tento závěr má oporu v ustanovení § 144 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb.

c.) Nárok na vdovský důchod trvá (jsou-li jinak pro něj zákonné podmínky) i v době, kdy dítě vdovy s ohledem na dosažený příjem přesahující 620 Kčs měsíčně nemělo nárok na výplatu sirotčího důchodu (§ 40 odst. 4 zákona č. 121/1975 Sb.).

Rozlišuje se tedy v tomto směru důsledně otázka nároku na důchod od výplaty důchodu, což odpovídá pojetí zákona č. 121/1975 Sb. (srov. např. § 61, § 62, § 63 a další). d.) V praxi vznikly pochybnosti, zda při vyměření vdovského důchodu účastnice odboje platí o výši vdovského důchodu ustanovení § 57 odst. 3 písm. a) zákona č. 121/1975 Sb. i v případě, kdy vdova s manželem nežila v době jeho smrti ve společné domácnosti, popřípadě zda v takovém případě platí i ustanovení § 38

odst. 4 téhož zákona.

V této otázce je třeba dospět k závěru, že na použití § 57 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. se omezení podle ustanovení § 38 odst. 4 téhož zákona nevztahuje.

K odůvodnění opačného nároku se někdy uvádí, že pokud se v zákoně měly pro účastníky odboje upravit podmínky nároku na důchody nebo jejich výše (i u vdovského důchodu) jinak, než je uvedeno v obecných ustanoveních, pak to zákon o sociálním zabezpečení výslovně stanovil v dílu čtvrtém, a že tedy ustanovení § 38 odst. 4 zákona č. 121/1975 Sb. platí i pro vdovské důchody po účastnících odboje při splnění podmínek v tomto ustanovení uvedených. Dále se uvádí, že zásada vyjádřena v ustanovení § 38 odst. 4 zákona č. 121/1975 Sb. je všeobecně platnou zásadou, podle níž předpisy o sociálním zabezpečení řeší otázku vdovského důchodu tzv. mrtvých manželství, a že kdyby se účastníci odboje měl poskytovat vyšší důchod, než bylo výživné, které dostávala od manžela, znamenalo by to, že po smrti manžela, od něhož je odvozen nárok na důchod, by dostávala více než za jeho života.

K tomu je třeba především zdůraznit, že je nutno lišit posuzování podmínek nároku na vdovský důchod a posuzování výše nároku na vdovský důchod účastnice odboje. Z ustanovení § 57 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb. vyplývá, že pokud jde o podmínky nároku na vdovský důchod účastnice odboje platí obecná ustanovení; naproti tomu, pokud jde o výši důchodu, má ustanovení § 57 zákona č. 121/1975 Sb. povahu ustanovení speciálního. Toto speciální ustanovení upravuje minimální výši důchodu, a to v odstavci druhém, pokud jde o vdovu po účastníku odboje, a v odstavci třetím, jde-li o vdovu, která je také účastnicí odboje. Je-li tedy splněna obecná podmínka nároku na vdovský důchod vůbec a jde-li o účastnici odboje, pak platí ustanovení § 57 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. pro stanovení výše vdovského důchodu. V tomto směru nestanoví zákon žádnou výjimku, a to ani pokud jde o případ uvedený v ustanovení § 38 odst. 4 citovaného zákona. Lze v této souvislosti dodat, že pokud jde o výši důchodu, je tato výše stejná jako u důchodu sociálního.

Argumentu, že by vdovský důchod přesahoval výši výživného, nelze přisvědčit, přizná-li zákon č. 121/1975 Sb. v § 57 odst. 2 i vdově po účastníku odboje (která tedy sama není účastnicí odboje) vdovský důchod částkou zde uvedenou, a to bez zřetele k výši výživného, které byl manžel povinen své manželce za života poskytovat. Toto ustanovení § 57 odst. 2 zákona č. 121/1975 Sb. nemá totiž takové omezení, jaké je výslovně vyjádřeno v ustanovení § 38 odst. 3 téhož zákona.

Nelze ostatně pominout zvýhodňující tendenci úpravy důchodových nároků účastníků odboje. Při opačném výkladu by se skutečnost, že jde o účastnici odboje, při vyměření jejího vdovského důchodu vůbec neprojevila. Takový výklad by pojetí zákona o sociálním zabezpečení neodpovídal (srov. zejména § 52, § 53, § 54, § 55, § 56, § 57 odst. 1, 2, 3, 4 a 5, § 58, § 59 a § 60 zákona č. 121/1975 Sb.)

Převažují proto důvody pro závěr, že jde-li o účastnici odboje a jsou-li splněny podmínky pro přiznání vdovského důchodu, je třeba výši důchodu vyměřit podle ustanovení § 57 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. i v případě, že účastnice odboje v době smrti svého manžela s ním nežila ve společné domácnosti.

VII. Úprava důchodů, které jsou jediným zdrojem příjmů

a.) Pokud jde o příjmy z výživného posuzované z hlediska ustanovení § 42 odst. 1, 2 a 4 zákona č. 121/1975 Sb., je třeba mít za to, že vyživovací povinnost mezi manžely existuje bez ohledu na to, zda výživné bylo určeno soudem či nikoliv. Lze tu poukázat na ustanovení § 18, § 19 a § 91 zákona o rodině (zákona č. 94/1963 Sb.). Příjem na základě plnění vyživovací povinnosti manžela je tedy příjmem ve smyslu citovaných zákonných ustanovení, ať již je poskytován dobrovolně nebo na základě rozhodnutí soudu.

Tentýž závěr platí v případě, kdy jde o vyživovací povinnost rodiče k nezletilému dítěti (§ 85 zák. o rod.), je-li dítě ve výchově a výživě druhého rodiče, který uplatňuje podle citovaných zákonných ustanovení nárok na úpravu důchodu. Soud může posoudit i rozsah vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti v řízení podle ustanovení § 244 a násl. o. s. ř., nebylo-li vydáno o tom soudní rozhodnutí; hlediska pro posouzení výše výživného jsou stejná, jakými se řídí soud v řízení o určení výživného.

K tomu lze dodat, že např. při uplatňování nároků na náhradu škody pozůstalých (§ 199 zák. práce, § 448 o. z.) se i v řízení o náhradu škody může posuzovat otázka výživného.

Za příjem z výživného je tedy třeba považovat i faktické poskytování výživného povinným, ať již jde o rodiče, manžela nebo dítě. K tomu je třeba ovšem dodat, že nestačí poskytnutí ojedinělého poskytování určitého plnění ocenitelného penzi, určeného ke krytí základních potřeb oprávněného.

b.) Zákon č. 121/1975 Sb. stanoví v § 42 odst. 4 a stejně tak i vyhláška č. 128/1975 Sb. v § 27 odst. 2 příjmy, k nimž se nehledí při závěru o tom, zda přísluší zvýšení důchodu. Důchod manželky (§ 43 zákona č. 121/1975 Sb.) nepatří mezi příjmy, k nimž se nehledí (podle shora citovaných ustanovení) při zvýšení důchodu, které jsou jediným zdrojem příjmů. K uvedenému důchodu je tedy třeba pro uvedený závěr přihlížet.

K odůvodnění tohoto závěru lze poukázat na to, že vyloučení některých příjmů je třeba chápat jako určitou výjimku z pravidla a není proto při tomto pojetí zákona důvodů pro rozšiřující výklad.

c.) Podle ustanovení § 42 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. se starobní a invalidní důchod podle předchozích odstavců vyměří i nad nejvyšší procentní výměru důchodu (§ 23 odst. 3 citovaného zákona), a to i pracujícím staršímu 20 let (§ 34 odst. 3 téhož zákona).

Ustanovením § 42 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. není založen nárok na vyměření důchodu ve výši 90 % průměrného měsíčního výdělku. Uvedené ustanovení je povahy výjimečné a sleduje zajištění nezbytné částky pro uspokojení základních životních potřeb.

Lze dodat, že se tím nemění maximální částky uvedené v citovaném ustanovení.

d.) Jde-li o důchod přiznaný podle předpisů o důchodovém pojištění osob samostatně hospodařících je třeba zvýšení důchodu (je-li jediným zdrojem příjmů) posuzovat podle ustanovení § 115 odst. 1 vyhlášky č. 128/1975 Sb.

Tento závěr odpovídá i systematice zákona, podle níž nároky této kategorie osob (srov. § 7 zákona č. 121/1975 Sb.) jsou praveny v části třetí vyhlášky č. 128/1975 Sb. Lze dodat, že i toto zvýšení má povahu nárokové dávky.

VIII. Zvýšení důchodu pro bezmocnost

Základní podmínkou zvýšení důchodu pro bezmocnost jsou trvalost nepříznivého zdravotního stavu a potřebě ošetřování a obsluhy jinou osobou. Podle toho nejsou podmínky zvýšení důchodu pro bezmocnost splněny v případě, kdy jde sice o nepříznivý zdravotní stav, který je však pouze přechodné povahy, a to i když tento stav vyžaduje ošetření a obsluhu jinou osobou. Přitom pomoc jiné osoby se musí vztahovat přímo na postiženou osobu a nikoliv pouze na poskytování dalších služeb jako např. donášení potravin, topiva, obstarávání úklidu v domácnosti apod.

Pokud jde o vymezení pojmu „trvalost bezmocnosti“, je třeba mít za to, že i v případě, kdy žadatel o důchod není po delší dobu v roce schopen pohybu, může být splněna podmínka trvalosti nepříznivého zdravotního stavu. Bude záležet na proporcionalitě období neschopnosti pohybu

(upoutání na lůžko) z toho hlediska, zda opakovaný stav pohybové neschopnosti trvá delší část roku.

Zákon č. 121/1975 Sb. nezná výjimku z ustanovení § 47 tohoto zákona, podle něhož zvýšení důchodu pro bezmocnost nenáleží, přesahuje-li starobní důchod 1800 Kčs. Je proto nerozhodné, že např. rodinný příslušník důchodce je ve velmi nepříznivém zdravotním stavu.

IX. Společná ustanovení

Ustanovení § 63 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. je třeba vykládat tak, že při splnění podmínky nepřetržitého umístění důchodce v léčebných zařízeních po dobu v zákoně stanovenou jsou splněny podmínky omezení výplaty dávek podle citovaného zákonného ustanovení, a to i v případě, že došlo v návaznosti k postupnému umístění důchodce v několika léčebných zařízeních, případně i z odlišných zdravotních

Cíli sledovanému uvedeným ustanovením, jímž je omezení výplaty dávek při delším pobytu v léčebném zařízení, kde jsou přímo uspokojovány základní životní potřeby důchodce, jakož i tomu, že podle zákona není podmínkou omezení nepřetržitý pobyt v jednom léčebném zařízení z důvodů téže nemoci, uvedený výklad plně odpovídá.

X. Společná odpovědnost příjemce dávky a organizace

Ustanovení § 113 zákona č. 121/1975 Sb. lze aplikovat v případě, že došlo k poskytnutí dávky neprávem nebo ve vyšší výměře po 1. 1. 1976, protože za účinnosti dřívější zákonné úpravy neexistoval předpokládaný stav společné a nerozdílné odpovědnosti příjemce dávky a organizace.

Předpokladem aplikace uvedeného ustanovení je to, že bylo ve správním řízení orgánem sociálního zabezpečení vydáno rozhodnutí o odpovědnosti organizace i příjemce dávky. K tomu lze dodat, že se účastníci mohou domáhat přezkoumání zákonnosti uvedeného rozhodnutí v řízení podle ustanovení § 244 a násl. o. s. ř.

I když solidární povaha odpovědnosti organizace a příjemce dávky je zákonem výslovně vyjádřena, odpovídá dosavadní praxi při posuzování obdobných situací i požadavku jasnosti a srozumitelnosti výroku rozhodnutí, aby ve výroku soudního rozhodnutí bylo výslovně uvedeno, že odpovědné subjekty odpovídají rukou společnou a nerozdílnou. Takový výrok přispěje i k odstranění pochybností, k nimž by jinak mohlo docházet v případě plnění jedním z povinných subjektů.

Soud ve sporu o vzájemné vypořádání (§ 113, věta druhá, zákona č. 121/1975 Sb.) bude zjišťovat skutečnosti, z nichž lze usuzovat na míru zavinění, kterou se každý z účastníků podílel na vzniku přeplatku. V tomto řízení nemůže již soud po věcné stránce přezkoumávat obsah rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení, který vydal rozhodnutí o odpovědnosti organizace a důchodce.

O návrhu rozhoduje krajský soud podle ustanovení o řízení před soudem prvního stupně (část třetí občanského soudního řádu). Proti rozhodnutí je přípustné odvolání, o němž bude rozhodovat nejvyšší soud republiky. Řízení nepodléhá poplatkům.

XI. Zvýšení dávek

a.) Důchodové nároky osob samostatně hospodařících jsou upraveny ve vyhlášce č. 128/1975 Sb.; zákon č. 121/1975 Sb. nároky těchto osob neupravuje a v části osmé nejedná o zvýšení důchodu této kategorie osob. V zákoně není tedy opory pro přiznání zvýšení důchodu osobám samostatně hospodařícím, popřípadě osobám, jež vdovské důchody od těchto osob odvozují.

Na uvedeném závěru nemění nic to, že osoba samostatně hospodařící byla účastníkem odboje. Z dílu

třetího části třetí vyhlášky č. 128/1975 Sb. (§ 118 – § 121), jež stanoví při úpravě důchodu osob samostatně hospodařících a samostatně výdělečně činných odchylky pro ten případ, jsou-li uvedené osoby účastníky odboje, nelze dovodit, že by těmto osobám příslušel nárok na zvýšení důchodu podle zákonné úpravy obsažené v části osmé zákona. Citovaná vyhláška uvádí účastníky odboje v ustanovení § 121, jež se týká výše starobních, invalidních a vdovských důchodů přiznaných podle předpisů platných před 1. 1. 1976; jde ovšem o jinou úpravu, než jaká vyplývá z části osmé zákona č. 121/1975 Sb.

Lze tedy shrnout tak, že zvýšení podle části osmé zákona č. 121/1975 Sb. nepatří osobám samostatně hospodařícím a samostatně výdělečně činným, a to ani v případě, že tyto osoby jsou účastníky odboje.

b.) Zvýšení důchodu podle části osmé zákona o sociálním zabezpečení nenáleží ani v tom případě, stal-li se poživatel částečného invalidního důchodu, na který vznikl nárok před 1. 1. 1976, po tomto dni plně invalidním (§ 155 odst. 2 zákona č. 121/1975 Sb.). Jde totiž o nový nárok (viz znění věty první ustanovení § 155 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb.: „vyměří se invalidní důchod podle ustanovení tohoto zákona“); ochrana poživatele invalidního důchodu je dána tím, že tento nový důchod nesmí být nižší než dosavadní částečný invalidní důchod.

XII. Přechodná ustanovení

a.) Zákon č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení rozlišuje tyto situace:

1. Podmínky, za nichž podle předchozí zákonné úpravy vznikl nárok na dávku, se splnily před účinností zákona.

2. Před 1. 1. 1976 vznikl nárok na dávku, o němž však do 1. 1. 1976 nebylo pravoplatně rozhodnuto.

Tyto případy budou posuzovány podle dosavadních předpisů, které jsou tím nadále ponechány v účinnosti.

3. Byly splněny určité podmínky, které podle dosavadních předpisů nárok na dávky nezakládaly, zakládají však nárok na dávku podle uvedeného zákona o sociálním zabezpečení. Nabytím účinnosti zákona, tedy dnem 1. 1. 1976, je splněna poslední podmínka nároku.

Tento případ bude posuzován podle nového předpisu. Pokud není speciální úpravy, je z tohoto zásadního pojetí třeba přistupovat k výkladu jednotlivých případů.

Rozhodujícím kritériem pro řešení otázky, zda nárok na dávku je třeba posoudit podle dosavadních předpisů nebo podle zákona č. 121/1975 Sb., je skutečnost, zda podmínky nároku byly splněny za účinnosti dřívějších předpisů nebo po účinnosti zákona č. 121/1975 Sb. Jako nahodilá skutečnost nemůže tu proto přicházet v úvahu např. skutečnost, kdy příslušná posudková komise posuzovala stav invalidity. Tento výkladový závěr odpovídá pojetí zákonné úpravy přechodných ustanovení.

Pokud jde o posuzování podmínek nároku lze odkázat na ustanovení § 9 zákona č. 121/1975 Sb., popřípadě na ustanovení vyhlášky č. 128/1975 Sb.

Bylo-li poskytováno nemocenské i za účinnosti zákona č. 121/1975 Sb., nemění se tím posouzení doby vzniku nároku na důchod. Při splnění podmínek nároku na důchod před 1. 1. 1976, je třeba posuzovat podle dosavadních předpisů (§ 146 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb.).

b.) Zákon č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení umožňuje přiznání dávky v některých případech, kdy to dosavadní předpisy neumožňovaly. V takovém případě lze ovšem dávku přiznat nejdříve dnem

1. 1. 1976, kdy zákon č. 121/1975 Sb. nabyl účinnosti (§ 174).

Bude-li tedy zjištěno, že např. žadatelka o důchod splňuje všechny podmínky pro zhodnocení doby pojištění jako doby zaměstnání podle ustanovení § 6 odst. 1 písm. c) vyhlášky č. 128/1975 Sb., může jí vzniknout nárok na důchod nejdříve dnem 1. 1. 1976, protože citované ustanovení vyhlášky se opírá o ustanovení § 10 odst. 5 písm. d) zákona č. 121/1975 Sb.

Se zřetelem na ustanovení § 174 zákona č. 121/1975 Sb. se ustanovení § 10 odst. 5 písm. d) tohoto zákona vztahuje na důchody, na které vznikl nárok po účinnosti tohoto zákona. Důsledně je také poskytováno zvýšení důchodu podle části osmé zákona těm důchodcům, jimž vznikl nárok na důchod před 1. 1. 1976; zvýšením je uhrazován rozdíl vzniklý zdaněním.

c.) Vzhledem ke změně povahy některých dávek, jež se staly podle zákona č. 121/1975 Sb. dávkami nárokovými (jako je tomu např. podle ustanovení § 32 odst. 2 nebo ustanovení § 47 zákona č. 121/1975 Sb.), je třeba v těchto případech aplikovat ustanovení § 146 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb.

Rozhodným kritériem pro posouzení, zda je třeba použít ustanovení § 146 odst. 1 nebo § 146 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. je to, zda i u dávek fakultativních je splněna podmínka podle ustanovení § 146 odst. 3 tohoto zákona, že došlo k přiznání dávky. Ustanovení § 146 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. nerozlišuje, zda šlo o dávku nárokovou nebo o dávku fakultativní. nerozlišuje-li zákon v tomto směru, není tedy dostatek důvodů pro závěr, že je z tohoto hlediska třeba při výkladu uvedeného ustanovení provádět rozlišení. K podepření tohoto závěru lze odkázat i na rozhodnutí uveřejněné pod č. 26/1973 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Rozdíl mezi dávkami nárokovými a fakultativními je v tom, že při dávce nárokové se vznik takové dávky (za splnění podmínek uvedených v zákoně) přímo připíná k ustanovení zákona, zatímco při dávkách dobrovolných se připíná k rozhodnutí orgánu, jimž byla dávka přiznána. Vzájemný vztah uvedených ustanovení § 146 odst. 1 a § 146 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. je takový, že jde-li o dávky již přiznané, platí speciální úprava podle ustanovení § 146 odst. 3 tohoto zákona. Za uvedeného stavu jde tedy i u dávek fakultativních o dávky již přiznané (nikoliv tedy o novou dávku).

d.) Z hlediska zhodnocení určitých dob rozhodných pro získání nároku se úprava podle zákona č. 121/1975 Sb. od předchozí zákonné úpravy liší.

Tato problematika přichází např. při zhodnocení doby pobírání invalidního důchodu podle ustanovení § 11 odst. 1 písm. ch) zákona č. 121/1975 Sb. nebo při hodnocení doby studia podle ustanovení § 10 odst. 1 písm. d) téhož zákona. Tato změna zákonné úpravy vyvolala některé otázky, které byly v praxi řešeny. S přihlédnutím k těmto změnám není však důvodů k tomu, aby se nově určila výše dávky. Ustanovení § 146 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. stanoví nevyvratitelnou domněnku, podle níž dávky přiznané podle předpisů platných před 1. 1. 1976 se považují za dávky podle tohoto zákona. Jejich další trvání se posuzuje podle zákona č. 121/1975 Sb. s odchylkami podle dalších ustanovení tohoto zákona (srov. zejména § 159 a § 160 odst. 2 zákona č. 121/1975 Sb.).

Z ustanovení § 146 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb. vyplývá, že není-li speciální úprava, nedotýká se nová zákonná úprava již přiznaných dávek. K odůvodnění opačného názoru je sice poukazováno na ustanovení § 146 odst. 1 téhož zákona, avšak toto zákonné ustanovení uvedenou problematiku neupravuje, neboť se netýká dávek již přiznaných; za tohoto stavu nejde tu ostatně ani o založení nového nároku, nýbrž jsou pouze odlišným způsobem od dosavadní zákonné úpravy stanoveny podmínky pro hodnocení určité doby jako doby zaměstnání, popřípadě jako doby náhradní. Není proto v důsledku nové zákonné úpravy důvodů ke změně přiznané dávky.

e.) Obdobná problematika vzniká v souvislosti se změnou ustanovení zákona o sociálním zabezpečení, podle níž za podmínek v zákoně stanovených činí maximální hranice důchodu částku

3000 Kčs namísto dosavadních 2500 Kčs (§ 66 odst. 2 zákona č. 121/1975 Sb.).

Již přiznaný důchod účastníku odboje nelze tu zvýšit na částku 3000 Kčs.

K odůvodnění opačného názoru se sice poukazuje jednak na ustanovení § 56 zákona č. 121/1976 Sb. a jednak na ustanovení § 121 vyhlášky č. 128/1975 Sb., avšak z těchto ustanovení nelze nárok na zvýšení přiznaného důchodu vyvodit. Ustanovení § 56 zákona č. 121/1975 Sb. se totiž vztahují na důchody, které nutno posuzovat podle ustanovení zákona č. 121/1975 Sb., a nejde tedy o ustanovení přechodné. Ani ustanovení § 121 vyhlášky č. 128/1975 Sb. v dané souvislosti nedopadá; toto ustanovení je umístěno v té části uvedené vyhlášky, která upravuje důchodové pojištění a zabezpečení matky a dítěte jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících. Jak z výslovného znění zmíněných ustanovení vyhlášky vyplývá, jde tu o odchylku od obecných ustanovení. V případě, kdy zákon označuje určitou úpravu za odchylnou, dává tím výrazně najevo, že tu jde o úpravu speciální, jež se týká případně pouze určité výslovně uvedené skupiny osob. Nepřichází proto v úvahu obdobné použití této speciální úpravy pro řešení právním poměrů jiných osob (jak tomu bylo v shora uvedených věcech). Při opačném výkladu by speciální zákonná úprava neměla smyslu.

Platí tu tedy ustanovení § 146 odst. 3 zákona č. 121/1975 Sb., neboť jde o případ dávky přiznané za účinnosti dřívějších předpisů.

f.) Důchodci, jimž byl přiznán od 1. 1. 1976 podle ustanovení § 44 zákona č. 103/1964 Sb. a ustanovení § 146 odst. 2 zákona č. 121/1975 Sb. starobní důchod, se v některých případech domáhají, aby jim byl přiznán starobní důchod podle zákona č. 121/1975 Sb., a to zejména s přihlédnutím k tomu, že tento zákon umožňuje, aby jako doba zaměstnání byla započtena i doba samostatného hospodaření rolníka od 9. 5. 1945 do 30. 9. 1948.

Jde-li o pracujícího, který splnil podmínky pro nárok na důchod před 1. 1. 1976, byl po vzniku nároku na plný starobní důchod nepřetržitě zaměstnán k 31. 12. 1975 a nepobíral starobní důchod ani jeho část, potom se výše důchodu posuzuje podle zákona č. 121/1975 Sb., ovšem podmínky nároku vzniklého před 1. 1. 1976 je třeba posuzovat podle dosavadních předpisů. Započtení doby pracovní činnosti je třeba posoudit podle ustanovení § 39 odst. 1 a § 44 odst. 3 zákona č. 103/1964 Sb.; započtena může být doba, po kterou rolník samostatně hospodařil, až po 30. 9. 1948, neboť teprve od této doby byl důchodově pojištěn. Ustanovení § 10 odst. 1 písm. e) zákona č. 121/1975 Sb. přichází v úvahu pouze u dávek, na které vznikne nárok za účinnosti zákona č. 121/1976 Sb.

Pokud jde o vyměření výše důchodu, je nutno poukázat na ustanovení § 152 odst. 4 zákona č. 121/1975 Sb. a zkoumat, zda výše důchodu je příznivější při výpočtu podle dosavadních předpisů nebo podle zákona č. 121/1975 Sb.

Ustanovení § 152 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb. rozlišuje striktně podmínky nároku a výši nároku. Toto rozlišení navazuje na systematiku zákona, podle níž ustanovení o době zaměstnání a náhradních dobách jsou v zákoně uvedena v části zákona upravující podmínky nároku na dávky, zatím co stanovení výše dávek upravuje zákon samostatně, a to buď u jednotlivých dávek (srov. např. § 18, § 28, § 34 a § 38 zákona č. 121/1975 Sb.), nebo ve společných ustanoveních (§ 66 zákona č. 121/1975 Sb.). Jiné kritérium pro rozlišení v dané souvislosti zákon o sociálním zabezpečení neuvádí. Nadto nutno vzít v úvahu, že ustanovení § 152 zákona č. 121/1975 Sb. vyjadřuje určitou výjimku ze zásady, podle níž se nároky posuzují podle podmínek nastalých v době, kdy nárok vznikl, takže ani z tohoto důvodu není dostatečné opory pro jiný výklad. Poukázat lze tu i na rozhodnutí uveřejněné pod č. 20/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

g.) Zákon č. 121/1975 Sb. stanoví podmínku nepřetržitého zaměstnání a nepřipouští (stejně jako

vyhláška č. 128/1975 Sb.) v tomto směru žádnou výjimku. Za tohoto stavu není tu vzhledem k slovnímu znění a k výjimečné povaze ustanovení § 152 zákona č. 121/1975 Sb. dostatečná opora pro závěr, že lze aplikovat ustanovení § 152 odst. 5 zákona č. 121/1975 Sb. i v případě, kdy nejde o nepřetržité zaměstnání.

Vyskytují se ovšem i případy, kdy pracovník nemohl pracovat nepřetržitě z důvodů existujících mimo jeho osobu a po odpadnutí skutečností bránících nepřetržitému výkonu pracovní činnosti nemohl bez průtahů pokračovat v zaměstnání. V případě uvedených objektivních překážek je třeba uvážit (i s přihlédnutím k tomu, že z hlediska pracovníka může jít o velmi závažné důsledky), zda takto vzniklá situace by neměla být řešena v rámci odstraňování tvrdostí (§ 171 zákona č. 121/1975 Sb.).

h.) V souvislosti s výkladem ustanovení § 152 odst. 5 zákona č. 121/1975 Sb. je třeba se zabývat i otázkou zjišťování průměrného měsíčního výdělku. Předpokladem zjišťování průměrného měsíčního výdělku (ve smyslu ustanovení § 14 zákona č. 121/1975 Sb.) za posledních deset kalendářních roků před rokem, v němž došlo ke skončení zaměstnání, u pracovníka, který po vzniku nároku byl dále zaměstnán, je nejen nepřetržitost tohoto zaměstnání, nýbrž i skutečnost, že nepobíral starobní důchod ani jeho část (závěry rozhodnutí uveřejněného pod č. 17/1971 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek nejsou již nadále použitelné; viz k tomu č. 13/1976 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, str. 13).

Přechodné ustanovení § 152 odst. 5 zákona č. 121/1975 Sb. však umožňuje, aby za splnění podmínek uvedených v zákoně byl považován pevně stanovený den 31. 12. 1975 pro zjištění průměrného měsíčního výdělku za den skončení zaměstnání.

Pro použití citovaného zákonného ustanovení stanoví zákon tyto podmínky: a) že pobírání starobního důchodu nebo jeho části dosavadní předpisy umožňovaly (srov. § 9 a § 114 zákona č. 103/1964 Sb.) a b) že zjišťování průměrného měsíčního výdělku způsobem, který je tímto ustanovením upraven, je pro pracovníka výhodnější. Pokud tedy průměrný měsíční výdělek za období pětileté, popřípadě desetileté, které předcházelo dni vzniku nároku, je pro pracovníka výhodnější než zjištěný měsíční výdělek ke dni 31. 12. 1975, není splněna podmínka pro výpočet průměrného měsíčního výdělku podle ustanovení § 152 odst. 5 zákona č. 121/1975 Sb. ke dni 31. 12. 1975.

Lze v této souvislosti uvést, že předpokladem aplikace ustanovení § 152 odst. 5 zákona č. 121/1975 Sb. je skutečnost, že došlo ke skončení pracovního poměru pracovníka.

Přitom nutno uvést, že platí (jsou-li splněny zákonné podmínky) pro výpočet průměrného měsíčního výdělku obecná ustanovení, zejména tedy i ustanovení o zahrnutí celého posledního roku do období, z něhož se vypočítává průměrný měsíční výdělek. Nelze tedy vylučovat poslední rok uvedeného období, i když to žadatel o důchod požaduje, trvalo-li zaměstnání po celý rok (§ 16 odst. 2 písm. b/ vyhlášky č. 128/1975 Sb.).

ch.) Přechodné ustanovení § 156 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb. umožňuje, aby dnem 1. 1. 1976 byl přiznán vdovský důchod v případě, kdy podle dosavadní zákonné úpravy (tj. podle ustanovení § 30 odst. 6 zákona č. 101/1964 Sb) nárok na vdovský důchod nenáležel z toho důvodu, že šlo o manželství, které bylo uzavřeno po 60. roku pracovníka a nebyla splněna další v zákoně uvedené podmínka pro vznik nároku na vdovský důchod.

Výkladová problematika vzniká v tom směru, zda je možné aplikovat citované zákonné ustanovení v případě, že vdově při opětovném ovdovění vznikl vdovský důchod po prvním manželovi, přičemž však tento důchod je nižší, než by byl vdovský důchod po druhém manželovi, který však vzhledem k ustanovení § 30 odst. 6 zákona č. 101/1964 Sb. nemohl být přiznán.

V uvedeném případě je třeba vdovský důchod přiznat. K odůvodnění tohoto závěru lze poukázat na to, že jde o speciální přechodné ustanovení navazující na ustanovení § 146 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb., podle něhož zákon podmiňuje přiznání nároku dnem 1. 1. 1976 tím, že za dosavadního právního stavu důchod nenáležel. Žádné jiné omezení z citovaného zákonného ustanovení nevyplyvá a není proto pro omezující výklad v zákoně opory. Nutno tu přihlídnout ke smyslu citovaného ustanovení, aby totiž byl za uvedeného skutkového stavu přiznán vdovský důchod, a to od účinnosti zákona č. 121/1975 Sb., když dosavadní zákonná úprava přiznání důchodu neumožňovala. I když se přihlídně k tomu, že i pobíraný důchod je vdovským důchodem, nutno vzít v úvahu, že jde o důchod odvozený od jiné osoby a že také výše dávky a ostatní podmínky jsou odlišné. Z uvedených důvodů vyplývá závěr, že skutečnost, že vdova pobírá vdovský důchod po prvním manželovi (vyšší důchod po druhém manželovi jí v důsledku dřívější zákonné úpravy podle ustanovení § 30 odst. 6 zákona č. 101/1964 Sb. nebyl přiznán), není překážkou, aby jí byl dnem 1. 1. 1976 přiznán vyšší vdovský důchod po druhém manželovi; nárok na vdovský důchod dosud pobíraný zanikne (§ 65 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb.).

i.) Přechodná ustanovení zákona č. 121/1975 Sb. neřeší výslovně otázku, zda lze sčítat doby odpracované po vzniku nároku před účinností zákona č. 121/1975 Sb. s dobou odpracovanou po vzniku nároku a po účinnosti tohoto zákona a zda lze celou tuto dobu hodnotit podle zákonné úpravy vyplývající ze zákona č. 121/1975 Sb. (§ 152 citovaného zákona). Použít ustanovení zákona č. 121/1975 Sb. pro hodnocení 7 0001:1E5. Průměrného měsíčního výdělku, popřípadě alikvotní části, lze jen tehdy, jsou-li splněny podmínky uvedené v zákoně č. 121/1975 Sb. Jiné řešení je možné jen v rámci ustanovení § 171 zákona č. 121/1975 Sb.

j.) Při výkladu ustanovení § 173 zákona č. 121/1975 Sb. (zejména vzhledem k jeho bodu 8, podle něhož bylo zrušeno vládní nařízení č. 18/1954 Sb.) je správný závěr, že k důchodu přiznanému podle zákona č. 121/1975 Sb. nepřísluší již penzijní nároky podle uvedeného zrušeného zákona.

XIII. Procesní otázky

a.) Ustanovení § 116 odst. 6 zákona č. 121/1975 Sb. lze užít jen za splnění podmínek v zákoně uvedených; vztahuje se tedy na případ, kdy se žadatel o důchod domáhá sdělení podkladů, na základě nichž došlo k vyměření dávky, a nikoliv na jiné případy.

K podání návrhu na přezkoumání rozhodnutí orgánů sociálního zabezpečení stanoví zákon lhůtu 30 dnů. Běh této lhůty počíná doručením rozhodnutí, které orgán sociálního zabezpečení vydal. Soud zkoumá z úřední povinnosti, zda návrh na přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení byl v uvedené zákonné lhůtě podán. V této souvislosti je třeba přihlídnout i k ustanovení § 116 odst. 6 zákona č. 121/1975 Sb. Ustanovení občanského soudního řádu 2) platí totiž tehdy, pokud zvláštním předpisem není stanoveno něco jiného. Ustanovení § 116 odst. 6 zákona č. 121/1975 Sb. má povahu zvláštního předpisu stanovícího odchylně (za splnění určitých podmínek) počátek běhu lhůty k podání návrhu na přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení. V případě, kdy účastník před uplynutím lhůty k podání tohoto návrhu na přezkoumání požádal o sdělení podkladů, na základě nichž byl důchod vyměřen, běží nová lhůta k podání návrhu na přezkoumání rozhodnutí, a to ode dne, kdy byly účastníku tyto podklady doručeny.

Předpokladem použití uvedeného ustanovení je skutečnost, že účastník řízení o sdělení podkladů požádal. Ze souvislosti vyplývá, že takovou žádost (návrh) je třeba podat u orgánu, který o dávce vydal rozhodnutí. Časové rozmezí k podání tohoto návrhu je vymezeno dobou od doručení rozhodnutí o dávce do doby, kdy toto rozhodnutí nabylo právní moci. Obsah této žádosti je takový, že účastník požaduje, aby mu byly sděleny podklady, z nichž vycházelo rozhodnutí o vyměření důchodu. Zákon blíže neuvádí, o jaké podklady jde. Z hmotněprávních ustanovení zákona č. 121/1975 Sb. (§ 9 odst. 2) lze vyvodit, že tu podle okolností konkrétního případu může jít o sdělení podkladů, jež se týkají

délky doby zaměstnání (§ 9 odst. 2 písm. a/ citovaného zákona) nebo skutečností rozhodných pro stanovení pracovní kategorie (§ 9 odst. 2 písm. b/ citovaného zákona), z nichž rozhodnutí při vyměření dávky vycházelo. tímto sdělením má být poskytnuta účastníku řízení informace v rozsahu potřebném pro posouzení zákonnosti rozhodnutí, popřípadě pro úvahu o podání návrhu na přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení soudem. Podáním takové žádosti se odsunuje počátek běhu lhůty k podání návrhu na přezkoumání rozhodnutí až do doby, kdy uvedené podklady budou doručeny; od této doby počíná běžet lhůta zákonem stanovená k podání návrhu na přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení o dávce, a to bez zřetele na to, jaká lhůta uplynula od doručení rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení, jímž byla dávka vyměřena, do podání žádosti o sdělení podkladů. Přitom nezáleží na tom, o který druh dávky jde.

Pokud by vznikaly v soudním řízení pochybnosti o tom, co navrhovatel svým podáním mínil, zejména zda šlo o žádost podle ustanovení § 116 odst. 6 zákona č. 121/1975 Sb., je třeba (§ 244 odst. 1 o. s. ř., § 41 odst. 2 a § 43 o. s. ř.) tyto pochybnosti odstranit.

b.) Předpokladem zastavení občanského soudního řízení, když účastník přes dané poučení a výzvu nedostatky podání neopravil, je to, že jde o takové nedostatky, pro něž nelze v řízení pokračovat; ne tedy každý nedostatek podání, k jehož odstranění soud účastníka vyzval, odůvodňuje zastavení řízení. Rozlišujícím kritériem je to, zda uvedený nedostatek brání pokračování v řízení.

Jestliže v řízení o přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení o dávce (§ 244 a násl. o. s. ř.) navrhovatel nepředložil spolu s návrhem na přezkoumání vyhotovení rozhodnutí, jež má být přezkoumáno, avšak uvedl devítimístné číslo a datum vydání rozhodnutí, potom při dané možnosti vyžádat si dávkový spis od orgánu sociálního zabezpečení, z něhož lze po případném šetření zjistit obsah vydaného rozhodnutí, nebrání uvedený nedostatek přezkoumání rozhodnutí soudem.

Jen k úplnosti lze dodat, že stejný závěr (viz také rozhodnutí uveřejněné pod č. 11/1967 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR) by platil i v případě, že navrhovatel v návrhu na přezkoumání neuvede důvody, pro něž považuje napadené rozhodnutí za nezákonné.

c.) V případě částečného zpětvzetí návrhu na přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení soudem (§ 244 a násl. o. s. ř.) je nutno se zabývat i tím, zda zpětvzetí návrhu ohledně jedné části rozhodnutí nemá vliv na posouzení správnosti celého rozhodnutí. Částečné zpětvzetí návrhu by nebylo možné pro rozpor se zákonem připustit v tom případě, kdyby tím byla omezována možnost přezkoumat celé rozhodnutí z toho hlediska, zda je v souladu se zákonem. Soudu musí být vždy zachována možnost, aby přezkoumávané rozhodnutí (v části, ohledně níž nebyl návrh vzat zpět) mohlo být soudem buď potvrzeno, nebo zrušeno.

d.) K otázce postupu a rozhodování soudu v případě, kdy orgán sociálního zabezpečení vydá po zrušení původního rozhodnutí soudem nové rozhodnutí, v němž se řídil právním názorem vysloveným soudem, lze odkázat na to, co již bylo uvedeno ve stanovisku uveřejněném pod č. 68/1971 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (str. 281). I s přihlédnutím k nové zákonné úpravě sociálního zabezpečení není důvodu ke změně uvedeného výkladu. Soudci jsou vázáni podle ustanovení § 7 zákona č. 36/1964 Sb. (jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 19/1970 Sb.) právním řádem socialistického státu. Vázanost soudu vysloveným právním názorem je jen výjimkou z pravidla a týká se orgánu nižšího, nikoliv orgánu téhož stupně (srov. § 227 a § 249 o. s. ř.). Je tedy soud, který po vydání nového rozhodnutí na základě návrhu na přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení toto nové rozhodnutí přezkoumává povinen po věcné stránce zákonnost tohoto rozhodnutí přezkoumat, aniž je vázán původně vysloveným názorem. Nebylo by ostatně na místě odkazovat na použití mimořádného opravného prostředku, když půjde zřejmě o případy ojedinělé a je možné případné pochybení napravit v řádném řízení na základě návrhu na přezkoumání rozhodnutí (§ 244 o. s. ř.).

e.) Pokud dojde k tomu, že žadateli o důchod byl přiznán důchod, ačkoliv podmínky pro přiznání důchodu nebyly splněny, případně byl přiznán důchod ve větším rozsahu, než zákonu odpovídá, je třeba upozornit orgán sociálního zabezpečení, který rozhodnutí vydal, zda není na místě použití ustanovení § 62 odst. 1 zákona č. 121/1975 Sb. Lze odkázat na to, co bylo k této otázce uvedeno ve stanovisku uveřejněném pod č. 68/1971 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (str. 231).

f.) V řízení upraveném v ustanoveních § 244 a násl. o. s. ř. není vyloučeno provádění dokazování podle hlavy druhé části třetí občanského soudního řádu, tj. podle ustanovení § 120 a násl. o. s. ř. Není tedy vyloučeno ani použití ustanovení § 127 o. s. ř. o provádění důkazu posudkem znalce. Provádění znaleckého dokazování v řízení o přezkoumání rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení o invalidním důchodu není vyloučeno ustanovením § 107 zákona č. 121/1975 Sb. Podávání posudků v soudním řízení se neřídí ustanoveními zákona č. 36/1967 Sb., jak plyne z ustanovení § 1 odst. 1 citovaného zákona.

Při tom lze jen zdůraznit, že ustanoveními § 107 zákona č. 121/1975 Sb., případně § 5 odst. 1 a § 11 odst. 2 zákona č. 129/1975 Sb. i obdobnými ustanoveními zákona č. 132/1975 Sb., nebyla dotčena ustanovení občanského soudního řádu o provádění důkazů. Tato ustanovení o provádění důkazů platí i v řízení podle ustanovení § 244 a násl. o. s. ř.

V souvislosti s řešením otázky, zda je splněna podmínka invalidity, je třeba vždy působit k odstranění rozporů mezi vyjádřením znalce a posudkem krajské posudkové komise sociálního zabezpečení. Zejména při odstraňování těchto rozporů bude na místě provedení podrobného a důkladného výslechu navrhovatele jako účastníka řízení o všech rozhodných skutečnostech. 3)

1) ve znění zákonů č. 16/1959 Sb., č. 58/1964 Sb., č. 65/1965 Sb., č. 87/1968 Sb., č. 88/1968 Sb. a č. 103/1973 Sb.

2) zákona č. 99/1963 Sb. (jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 162/1973 Sb.

3) Srov. i rozhodnutí uveřejněné pod č. 54/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.